

Grundlagsutskottet

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 8 kap. i tvångsmedelslagen

Till lagutskottet

INLEDNING

Remiss

Regeringens proposition till riksdagen med förslag till lag om ändring av 8 kap. i tvångsmedelslagen (RP 70/2025 rd): Ärendet har remitterats till grundlagsutskottet för utlåtande till lagutskottet.

Sakkunniga

Utskottet har hört

- specialsakkunnig Joni Korpinen, justitieministeriet
- expert Kaisla Pohjolainen, justitieministeriet.

Skriftligt yttrande har lämnats av

- biträdande professor Maija Dahlberg
- professor Sakari Melander
- professor Tuomas Ojanen.

PROPOSITIONEN

Regeringen föreslår att det kapitel i tvångsmedelslagen som gäller genomsökning ändras.

Den föreslagna lagen avses träda i kraft senast under hösten 2025.

I propositionen ingår ett avsnitt om lagförslagets förhållande till grundlagen och lagstiftningsordningen. Enligt regeringens uppfattning kan lagförslagen behandlas i vanlig lagstiftningsordning. Det anses dock önskvärt att grundlagsutskottet ger ett utlåtande framför allt i frågan om samtycke och rättsskydd.

Utlåtande GrUU 32/2025 rd

UTSKOTTETS ÖVERVÄGANDEN

Utgångspunkter för bedömningen

(1) Regeringen föreslår att tvångsmedelslagens bestämmelser om genomsökning av utrustning ändras. Med genomsökning av utrustning avses enligt 8 kap. 20 § i tvångsmedelslagen genomsökning av datainnehållet i datorer, teleterminalutrustning eller andra motsvarande tekniska anordningar eller informationssystem vid tidpunkten för genomsökning.

(2) Enligt förslaget ska beslut om genomsökning av utrustning fattas av domstol på yrkande av en anhållningsberättigad tjänsteman, med vissa särskilt angivna undantag. Syftet med propositionen är att bringa de bestämmelser som gäller beslut om genomsökning av utrustning i överensstämmelse med unionsrätten, med beaktande av Europeiska unionens domstols rättspraxis. Ändringen av lagen hänför sig särskilt till Europeiska unionens domstols dom i målet C-548/21, CG mot Bezirkshauptmannschaft Landeck (domen om genomsökning av utrustning) från hösten 2024. Behöriga myndigheters möjlighet att bereda sig tillgång till uppgifter som finns lagrade i en mobiltelefon för att förebygga, förhindra, utreda och lagföra brott i andra än motiverade brådskande fall kräver enligt domen att det i den nationella lagstiftningen anges att användning av detta tvångsmedel förutsätter en förhandskontroll av en domstol eller en oberoende myndighet.

(3) De föreslagna bestämmelserna är betydelsefulla särskilt med avseende på skyddet för privatlivet och personuppgifter enligt 10 § och rättsskyddet enligt 21 § i grundlagen samt med avseende på respekten för privatlivet och familjelivet enligt artikel 7, skyddet av personuppgifter enligt artikel 8 och rätten till ett effektivt rättsmedel enligt artikel 47 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna.

Beslut om genomsökning av utrustning

(4) Huvudregeln i propositionen om att beslut om genomsökning av utrustning ska fattas av domstol ligger väl i linje med grundlagsutskottets ställningstaganden om beslut om användning av tvångsmedel (se t.ex. GrUU 98/2022 rd, stycke 10 och 11, GrUU 66/2010 rd, s. 9–11). Grundlagsutskottet fäster dock uppmärksamhet vid bestämmelserna om att beslut om genomsökning av utrustning undantagsvis kan fattas av en anhållningsberättigad tjänsteman. En anhållningsberättigad tjänsteman kan enligt förslaget fatta beslut inte bara i de brådskande situationer som nämns i domen om genomsökning av utrustning, utan också bland annat om innehavaren av utrustningen eller en annan person som har rätt till utrustningen frivilligt samtycker till det.

(5) Grundlagsutskottet har poängterat hur viktigt det är att vara mycket återhållsam med att godkänna samtycke som rättslig grund för ingrepp i de grundläggande fri- och rättigheterna. En sådan återhållsamhet är ännu viktigare om bestämmelsen om grundläggande fri- och rättigheterna är förenad med en så kallad kvalificerad lagreservation (GrUU 30/2010 rd, s. 6/I–II). Grundlagsutskottet har ansett att samtycke av den som blir föremål för en inskränkning i en grundläggande fri- eller rättighet i sig kan vara av betydelse vid en konstitutionell bedömning och menat att det väsentliga i det sammanhanget är vad som kan betraktas som ett juridiskt relevant samtycke i en viss situation (t.ex. GrUU 7/2014 rd, s. 4/II, GrUU 31/2005 rd, s. 3/I). Å andra sidan har utskottet ansett det vara klart att skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna inte som en juridisk

Utlåtande GrUU 32/2025 rd

fråga alltid kan förlora sin betydelse enbart för att det i någon lag föreskrivs att en åtgärd kräver samtycke av den berörde. Det går inte att i vilket ärende som helst låta skyddet för grundläggande fri- och rättigheter bli beroende av den berördes samtycke. Utskottet har krävt att en lag som utifrån samtycke ingriper i de grundläggande fri- och rättigheterna ska vara exakt och noga avgränsad, att det ska anges hur samtycke ges och återtas, att det säkerställs att samtycket genuint uttrycker personens fria vilja och att bestämmelsen är nödvändig. Utskottet menar att man särskilt måste fästa sig vid att samtycket är genuint, frivilligt och explicit när det handlar om rättsskyddet vid rättegång i brottmål. Dessutom måste man försäkra sig om att den som ger sitt samtycke vet och förstår vad samtycket innebär (GrUU 7/2014 rd, s. 4/II, GrUU 31/2005 rd, s. 3/I). I den nu aktuella situationen måste dessutom skyddet mot självinkriminering beaktas.

(6) I den nu aktuella regleringen gäller samtycket avvikelse från förhandskontroll av en domstol, inte från de övriga förutsättningar för genomsökning av utrustning som enligt 8 kap. 29 § 3 mom. i tvångsmedelslagen ska uppfyllas också i en sådan situation. Grundlagsutskottet fäster särskild uppmärksamhet vid propositionens omnämnande av ålderns betydelse när samtycke ges.

(7) Enligt motiveringen till bestämmelsen (s. 36) ska den som samtycker ha fyllt 18 år. Denna avgränsning framgår dock inte av regleringen. Om avgränsningen inte framgår av annan relevant lagstiftning, finns det anledning att föreskriva om den i det nu aktuella sammanhanget.

(8) Grundlagsutskottet noterar också att det i motiveringen sägs att en laglig företrädare, såsom en vårdnadshavare eller annan intressebevakare, kan samtycka för en minderårigs räkning. Om man vill att talerätten ska ordnas på ett sätt som avviker från den övriga lagstiftningen, ska bestämmelser om detta utfärdas i lag.

(9) Grundlagsutskottet fäster dock uppmärksamhet vid bestämmelserna i 6 § 3 mom. i grundlagen om att barn ska bemötas som individer och att de ska ha rätt till medinflytande enligt sin utvecklingsnivå i frågor som gäller dem själva. De grundläggande fri- och rättigheter som tryggas i grundlagen skyddar i princip också minderåriga och andra omyndiga. För deras del anknyter skyddet för de grundläggande fri- och rättigheterna enligt förarbetena till reformen av de grundläggande fri- och rättigheterna dock till vem som för barnets talan i frågor som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna (se RP 309/1993 rd, s. 48/I—II och t.ex. GrUU 24/2010 rd, s. 3–4). Även artikel 12 i konventionen om barnets rättigheter föreskriver att barnet ska tillförsäkras rätt att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör barnet samt att barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad. Den absoluta ståndpunkten i motiven om att en minderårigs talan kan föras av någon annan är enligt grundlagsutskottets uppfattning inte förenlig med utskottets utlåtandepaxis.

(10) En anhållningsberättigad tjänsteman kan enligt lagförslaget besluta om genomsökning av utrustning också om det finns grundad anledning att anta att utrustningen inte innehåller uppgifter som hör till särskilda kategorier av personuppgifter, andra känsliga uppgifter eller uppgifter som gäller privatlivet. Sådan utrustning kan enligt motiveringen till bestämmelsen (s. 35) vara till exempel olika anordningar som innehas av företag och som är avsedda för arbete, såsom arbetsmaskiner, utrustning för kameraövervakning, informationstekniska anordningar i fortskaffningsmedel, styranordningar och styrservrar, maskiner för att styra trafiken, industriella maskiner och anordningar samt bokföring i form av data. Möjligheten till undantag gäller enligt motiveringen

Utlåtande GrUU 32/2025 rd

(s. 41) exempelvis inte mobiltelefoner och surfplattor, vilka i allmänhet kan antas innehålla uppgifter om innehavaren av anordningen eller någon annan som har rätt till den, till och med i stor omfattning, utan undantaget gäller i regel utrustning som är avsedd för en viss specifik verksamhet.

(11) Grundlagsutskottet anser att den föreslagna regleringen är något vag med tanke på kravet på exakthet i och noggrann avgränsning av bestämmelser som inskränker de grundläggande fri- och rättigheterna. Lagutskottet bör precisera regleringen.

Behovet av en övergripande översyn av lagstiftningen

(12) I den nu aktuella propositionen föreslås det endast sådana ändringar i bestämmelserna om genomsökning av utrustning som har bedömts vara nödvändiga utifrån EU-domstolens dom om genomsökning av utrustning. Också i propositionen (s. 6) har man dock på ett mer allmänt plan identifierat att den tekniska utvecklingen och förändringarna i omvärlden till följd av den har betydelsen och effekten av genomsökning av utrustning som tvångsmedel förändrats efter det att bestämmelserna om genomsökning utfärdades. Nuförtiden kan utrustning, särskilt mobiltelefoner, i princip innehålla även mycket information om en person.

(13) Grundlagsutskottet anser att statsrådet av orsaker som följer av grundlagen utan obefogat dröjsmål bör inleda en utredning som i större utsträckning än vad som nu föreslås bedömer en revidering av bestämmelserna om genomsökning av utrustning med hänsyn till de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna samt den tekniska utvecklingen och förändringarna i omvärlden.

(14) Genomsökning av utrustning får enligt 8 kap. 20 § 2 mom. i tvångsmedelslagen inte gälla sådana förtroliga meddelanden som omfattas av bestämmelserna om teleavlyssning, teleövervakning och teknisk observation i 10 kap. När bestämmelserna om genomsökning av utrustning togs in i lagen föreslog grundlagsutskottet att regleringen kompletteras med bestämmelser av detta slag (GrUU 66/2010 rd, s. 6/II, se även RP 14/2013 rd, s. 15—16, och GrUU 32/2013 rd).

(15) Således har uppgifter som inhämtas med vissa teletvångsmedel ställts utanför tillämpningsområdet för bestämmelserna om uppgifter som får inhämtas genom genomsökning av utrustning. I ljuset av propositionen och annan utredning som utskottet fått kan genomsökning av utrustning dock riktas exempelvis mot konfidentiella meddelanden i utrustning. Utöver det allmänna utredningsbehovet fäster utskottet också uppmärksamhet vid hur bestämmelserna om genomsökning av utrustning förhåller sig till grundlagens 10 § 4 mom. om skydd för hemligheten i fråga om förtroliga meddelanden.

FÖRSLAG TILL BESLUT

Grundlagsutskottet anför

att lagförslaget kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Utlåtande GrUU 32/2025 rd

Helsingfors 1.10.2025

I den avgörande behandlingen deltog

ordförande Heikki Vestman saml
vice ordförande Wille Rydman saf
medlem Hannu Hoskonen cent
medlem Atte Kaleva saml
medlem Teemu Keskisarja saf
medlem Johannes Koskinen sd
medlem Jarmo Lindberg saml
medlem Mats Löfström sv
medlem Johanna Ojala-Niemelä sd
medlem Onni Rostila saf
medlem Johannes Yrttiaho vänst
ersättare Maaret Castrén saml.

Sekreterare var

utskottsråd Liisa Vanhala.